

TEZAUŢUL DE AUR DE LA MOIGRAD

În anul 1912 Muzeul arheologic din Cluj-Napoca a achiziţionat un bogat tezaur de aur despre care se susţinea, că ar fi fost descoperit la Moigrad, Porolissum de odinioară. Din cauza compoziţiei sale neobişnuite şi suspecte el a fost considerat a fi un fals, încît specialiştii l-au neglijat şi n-au ţinut seamă de el în lucrările lor. N. Fettich are meritul de a-l fi publicat în ciuda acestor rezerve în anul 1953, susţinîndu-i autenticitatea, dar presupunînd că unele piese ar fi falsificate¹. Ca specialist în arheologia migraţiilor el s-a ocupat în primul rînd cu inventarul funerar hunic şi a explicat prezenţa altor piese eneolitice prin persistenţa pînă în secolul al V-lea e.n. a unor elemente preistorice. Împotriva acestei ipoteze s-a pronunţat P. Patay care le-a atribuit culturii Bodrogkeresztur². De fapt piesele tezaurului nu sînt nişte falsuri, ci aparţin mai multor complexe din diferite perioade, creîndu-se artificial de către vînzător, un singur tezaur. Pornind de la presupunerea că piesele ar fi false, în stabilirea aprecierii şi dovedirii autenticităţii tezaurului, se pune problema, în ce măsură, un falsificator ar fi putut avea în 1912 cunoştinţele necesare de specialitate ca să imite anumite tipuri de obiecte a căror semnificaţie a fost recunoscută şi explicată abia în cursul ultimelor decenii. Potrivit stării actuale a cercetărilor se pot deosebi următoarele grupe (fig. 1) : A 1. Un inventar funerar sau un tezaur aparţinînd culturii eneolitice Bodrogkeresztur, A 2. Piese eneolitice care nu pot fi atribuite în mod sigur unei anumite culturi, B. Un inventar hunic, C. Descoperiri care se sustrag încă atribuirii la una dintre celelalte grupe şi ar putea să fie moderne şi D. obiecte moderne.

Culturii Bodrogkeresztur îi aparţin un mare pandativ în formă de disc, cu caractere feminine, un mic idol inelar şi multe mărgele (1-3) pentru

¹ N. Fettich, A Szegednagyszéksósi hún fejedelmi sírletet, Budapest, 1953, 161-168.

² P. Patay, Ber. RGK, 55, 1974, 15-17.

care și după 1912 ulterior achiziționării au mai apărut piese analoge în descoperiri sigur autentice.)

A 2. Unele piese datează de asemenea din perioada eneolitică, dar încă nu pot fi atribuite cu precizia necesară unei anumite culturi. Brățări masive cu capete îngroșate (4), precum și 204 inelușe (5), purtate ca mărgelile la un colier, sînt cunoscute dintr-un mormînt cu ocră de la Fundeni, jud. Galați, și în cultura Gumelnița la Varna, iar inele asemănătoare se mai întîlnesc într-un tezaur de la Turnu Măgurele. Brățări torsionate (6) și benzi cu găuri pentru nituri (7) se asociază în alte descoperiri cu aceleași tipuri de pandantive-idoli de forma unor păsări cu aripile întinse (8–11) care au fost recent interpretate ca reprezentări antropomorfe feminine și atribuite culturii Bodrogkeresztur. Ele ar putea să reprezinte o influență orientală, deoarece deja pe ceramica de tip Vinča-Turdaș se presupune că ar apare prezentări în chip de pasăre ale zeiței mesopotamiene Imdugud.

B. Dintr-un inventar funerar hunic s-au păstrat părțile unei săbii de paradă: dispozitivul în formă de P pentru fixarea tecii (12), veriga butonului mînerului (13) și o mărgea servind ca pandantiv magic al săbiei (14). Bucla piesei de fixare este îndreptată spre stînga, teaca urmînd deci să fie purtată pe partea dreaptă corespunzător credinței populațiilor nomade călătorește potrivit căreia în viața de apoi dreapta se inversează cu stînga, deci și inventarul funerar trebuie să fie aranjat corespunzător. Veriga mînerului arată că obiceiul folosirii lui, larg răspîndit în secolul al VI-lea în Europa, se datorește de asemenea unei influențe răsăritene din timpul hunilor. Pentru autenticitatea inventarului funerar pledează și pandantivul magic al săbiei, deoarece în anul 1912 un falsificator nu putea să cunoască semnificația acestei piese, care a fost stabilită abia 40 de ani mai tîrziu. Ornamentația plăcii unei cataramă mai mari și mai mici (15–16) este neobișnuită, dar se încadrează de asemenea în perioada hunilor. Plăci ripsate (17) puteau să acopere mînerul unui bici (nagaika).

Alte piese din foițe subțiri de aur sînt lucrate exclusiv pentru inventarul funerar, fără să aibă o destinație practică (18–26). Bordura care delimitează arcul din față al unei șei (18) corespunde după formă și mărime altor aplici contemporane cu aceiași destinație. Figura vulturului putea să acopere butonul din față al șei (19), așa cum sugerează vulturii aplicați pe șa imitînd prin ornamente în formă de solzi penajul vulturului. Alte aplici se termină la capete probabil tot cu vulturi (20), și puteau să fi fost fixate pe harnașament. Tuburile goale, ascuțite la un capăt (21), au fost interpretate ca colțuri de mistreți, ghiare sau, cel mai probabil, ca ciocuri de vulturi. Ele sînt manifestări specifice ale credinței hunilor în simbolul vulturului, întocmai cum o piesă lungă de 1 m în forma unei furci (22) poate fi explicată drept tipul răsăritean al „arborelui morții” sau „arborelui vulturului”. Benzi alungite (23) au fost folosite eventual pentru acoperirea unui arc sau pentru delimitarea părților componente ale șei. Măștile de felide (24) stau probabil în legătură cu înălțarea decedatului în cer, deoarece în timpul dinastiei Han se relatează că o divinitate călătorește prin cer într-un car, tras de un tigră alb. Capetele de giște (25) simbolizează

de asemenea înălțarea mortului la cer, relatîndu-se într-un manuscris din Altai că șamanul este purtat din cerul al treilea pînă în cel de-al noulea de o gîscă. Lamele de cuțite și placajul unui mîner (26) se pot explica ca ustensile de sacrificiu sau de mîncare.

Inventarul funerar servește ca o ilustrare sugestivă a cercetărilor lui J. Werner despre cultul funerar și al vulturului la huni³. Deoarece din cauza compoziției sale nelămurite autorul n-a ținut seamă de tezaurul de la Moigrad, acesta îi confirmă concluziile, independent elaborate, iar rezultatele sale sprijină pe de altă parte autenticitatea inventarului funerar. Destinația unor piese cu o exclusivă folosire sepulcrală, bucla dispozitivului pentru atîrnarea tecii îndreptată spre stînga, pandantivul magic al sabiei în formă de mărgea, bordura arcului șeii corespunzînd prin mărime și formă altor exemplare originale, eventuala folosire a unui arc învelit cu foițe de aur, diferențele reprezentări ale vulturului legate de cultul practicat la huni, arborele morții sau al vulturului și, în sfîrșit, măștile de felide și capete de gîște nu puteau fi inventate în 1912, deoarece nu se cunoștea încă semnificația lor. Prin aceasta se rezolvă de la sine și problema autenticității inventarului funerar hunic. Părțile sale componente, la prima impresie incongruente și disparate, se încadrează toate în cultul funerar și în credințele șamaniste ale unei populații călărețe răsăritene. Ținînd seama de faptul că în alte morminte de războinici huni lipsesc reprezentări simbolice de animale într-un număr atît de mare, inventarul de la Moigrad ar putea fi atribuit chiar unui șaman.

C. În această grupă au fost cuprinse cîteva obiecte care încă nu pot fi precis datate și atribuite uneia dintre grupele premergătoare. Două spirale din sîmă care se termină în capete îngroșate asemănător unor capete de animale (27) ar putea să dateze din epoca cuprului și să aparțină grupei A2, dar nu se cunosc încă analogii care să sprijine această presupunere. N. Fettich credea că un ciocan mic de argintar (28) și un lingou (29) ar fi moderne și adăugate tezaurului pentru a-i mări greutatea și prin aceasta valoarea de antichitate. Fără a nega această posibilitate, n-ar fi totuși exclus ca din cauza importanței argintarilor, și a făurării în general, în epoca migrațiilor, cele două obiecte să fi fost adăugate inventarului, atribuindu-i celui înmormîntat și această calitate.

D. Un medalion cu doi „putti” (30) se califică prin însuși motivul reprezentat ca piesă modernă.

Prin urmare, tezaurul cuprinde cinci categorii diferite de obiecte și fig. 1 încearcă să înfățișeze în mod schematic eșalonarea lor cronologică și culturală.

Mai rămîne de discutat în ce măsură indicația locului de descoperire este reală. În aria de răspîndire a culturii Bodrogkeresztur, Moigrad ocupă o evidentă poziție periferică, încît ne-am aștepta ca o descoperire cît de reprezentativă să apară mai degrabă pe teritoriul central al culturii, în valea sau în cîmpia Tisei. Pentru grupele A 1 și A 2 se poate pune sub semnul întrebării, dacă ele provin într-adevăr din Moigrad.

³ J. Werner, Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches, München, 1956.

În sprijinul localizării inventarului funerar hunic la Moigrad se pot aduce însă mai multe argumente. Istoria hunilor din ultimul sfert al secolului al IV-lea, de la invazia din anul 376 pînă la așezarea lor în cîmpia Tisei pe la începutul secolului al V-lea, este puțin lămurită. Se presupune că ei ar fi urmat goților la Dunăre și iar fi înaintat apoi pe fluviu în sus pînă în valea Tisei. Există de fapt o serie de descoperiri hunice din valea Dunării de jos, dar acestea ar putea să dateze abia din secolul al V-lea, din timpul conflictelor cu imperiul bizantin. Descoperirile arheologice indică însă un al doilea drum de pătrundere mai nordic la Tisa prin valea Someșului Mare și prin Crișana, avînd ca jaloane de orientare cele două morminte princiare de la Concești de pe cursul superior al Prutului și cel de la Szegednagyszéksós, la vărsarea Mureșului în Tisa. Mormîntul de la Concești indică un centru de stăpînire de la care au pornit probabil de-a lungul versantului exterior ale Carpaților expedițiile hunilor peste Vistula pînă la Jakuszowice și pînă la Oder la Höckricht. Manevra de învăluire a hunilor împotriva goților la Nistru, relatată de Ammianus Marcellinus, putea să se fi desfășurat de asemenea mai spre nord, decît se admitea pînă acum. De pe cursul superior al Prutului se mai cunoaște descoperirea unei diademe hunice la Buhăieni. Cel mai scurt drum de legătură de la Concești în cîmpia Tisei duce peste Carpații răsăriteni în valea Someșului Mare, unde de-a lungul limesului din nordul Daciei mai era practicabil drumul roman pînă la Moigrad, Porolissum de odinioară. Aici, în reședința părții nordice a provinciei, întinsele construcții ale acestui important centru strategic au fost încă cunoscute și parțial locuite. Castrul și municipiul puteau să servească hunilor ca un punct de sprijin și aici puteau să-și înmormînteze și un șaman de-al lor. Spre apus de Moigrad au fost descoperite în 1970 la Tăuteni două căni de argint asemănătoare prin execuția și ornamentarea lor cu vasele de argint de la Concești și din primul mormînt princiar de la Apahida. Una dintre ele poartă o inscripție punctată ca cupa de aur de la Szegednagyszéksós. În afară de descoperirile citate, propriu zis hunice, mai apar de-a lungul și în apropierea drumului amintit și o serie de descoperiri contemporane care se leagă de populațiile, cu precădere germanice, asociate cu hunii. Dintre aceste materiale se pot aminti un colan de aur de la Cernăuți, precum și cimitirul de la Botoșani care se datează printr-o fibulă de tip Levice-Prșa în secolul al V-lea, și tot de acolo un tezaur de argint cu vase, linguri și monede de la începutul secolului al V-lea. Spre apus pe Siret, s-a găsit la Roto-pănești plăcuța unui pandantiv de aur, granulat și încrustat cu caboșoane, iar înspre sud, tot pe Siret, la Roman, mormîntul unei femei cu două fibule de bronz din prima jumătate a secolului al V-lea. În interiorul Carpaților, la Cepari, un inventar funerar prețios de aur este datat printr-o monedă a lui Theodosius II, iar unele morminte jefuite de la Fintinele, sînt datate din nou ca și la Botoșani printr-o fibulă de tip Levice-Prșa. Pe Someș în jos mai există mormintele princiare de la Apahida, tezaurile de aur de la Cluj-Someșeni și, înspre Crișana, cele de la Șimleul Silvaniei, precum și obiectele unor inventare funerare de la Oradea. În alte părți ale Transilvaniei asemenea descoperiri sînt cu mult mai rare sau lipsesc cu desăvîrșire ca în Moldova centrală sau de sud.

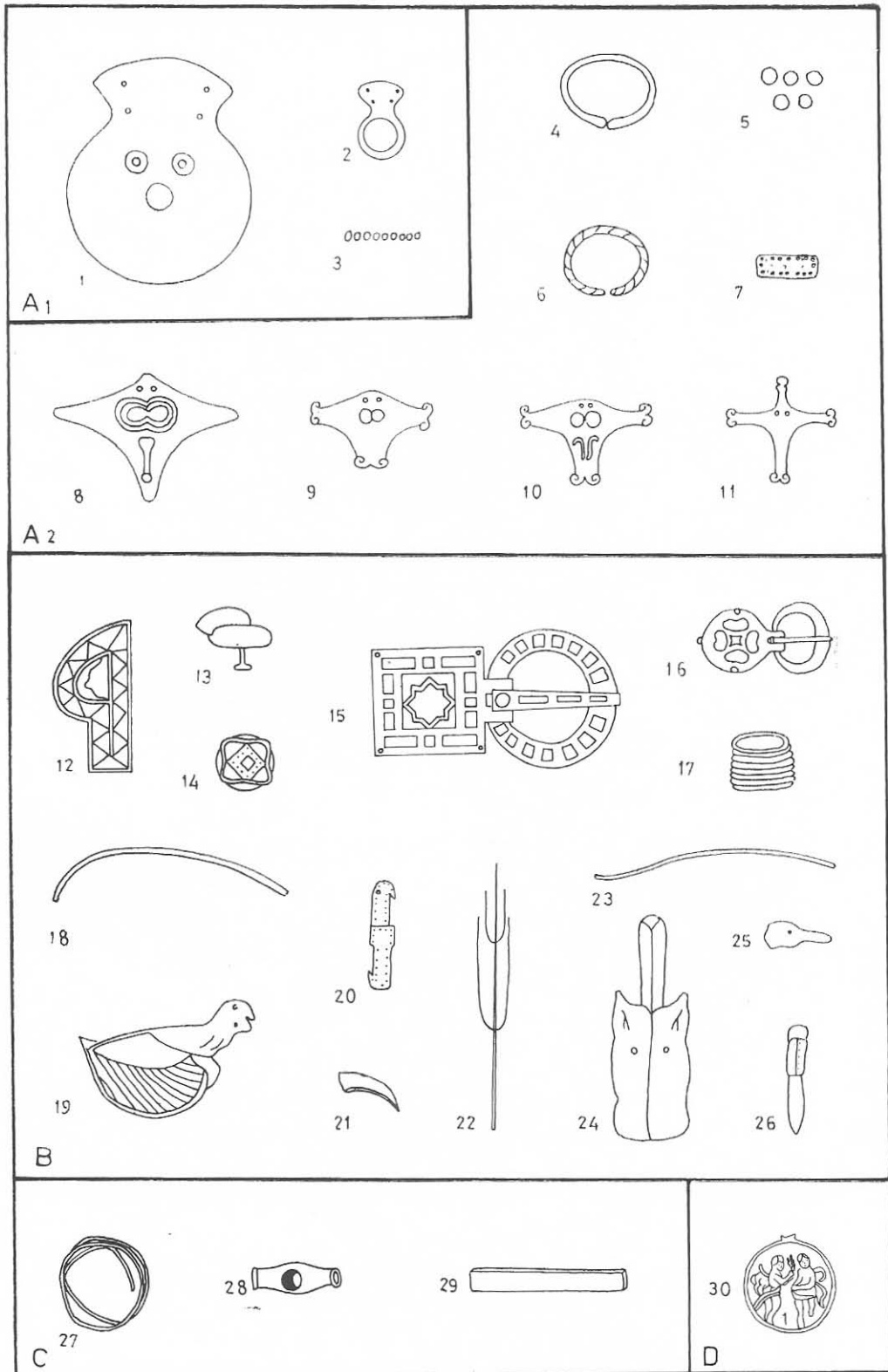

Fig. 1.

Descoperirile semnalate marchează un drum de pătrundere al hunilor prin Transilvania de nord în câmpia Tisei și sprijină posibilitatea ca locul de descoperire al inventarului hunic să fie într-adevăr Moigrad.

În concluzie, complexul cunoscut sub denumirea de „tezaurul de la Moigrad” se compune din mai multe unități separate cu piese autentice, aparținând culturii Bodrogkeresztur, epocii cuprului și unui inventar funerar hunic, acesta din urmă fiind probabil găsit într-adevăr la Moigrad. Prin importanța și caracterul tezaurului el merită să i se acorde de-acum înainte în cercetările de specialitate atenția cuvenită.⁴

ZUSAMMENFASSUNG

DËR GOLDFUND VON MOIGRAD

1912 erwarb das archäologische Museum in Cluj-Napoca einen umfangreichen Goldfund, der angeblich aus Moigrad, Bez. Sălaj stammt. Er wurde für eine Fälschung gehalten, da er Funde aus verschiedenen Perioden enthielt. Es liegt aber kein Grund vor, ihre Echtheit zu bezweifeln. Es lassen sich folgende Fundeinheiten unterscheiden: A 1. Grab- oder Hortfund der Bodrogkereszturkultur. A 2. Kupferzeitliche Funde. B. Hunnische Grabfund. C. Zeitlich nicht bestimmbar oder möglicherweise moderne Stücke. D. Moderne Stücke.

Hunnische oder hunnenzeitliche Grab- und Schatzfunde erschließen im 5. Jh. einem nordsiebenbürgischen Verbindungsweg, der aus der nördlichen Moldau über die Ostkarpaten in das Tal des Großen Somesch und von der Someschschleife quer durch das Crișgebiet an die Mündung des Mureș in die Theiß führte. Für das hunnische Grabinventar könnte als Fundort Moigrad zutreffen, das an dieser Verkehrslinie liegt. Sie erklärt auch das Auftreten der beiden hunnenzeitlichen ostgermanischen Herrschaftsbereiche im Tal des Kleinen Somesch und bei Șimleul Silvaniei.

⁴ O analiză amănunțită a tezaurului de la Moigrad va fi publicată în revista „Germania”, 55, 1977.